

DİJİTAL VİCDAN:

TIKLANABİLİR MERHAMETİN GÖLGESİNDE GERÇEK SORUMLULUK

Av. Abdülkadir TOK, 12 Ocak 2026

<https://hukukvebilisim.org/dijital-vicdan-tiklanabilir-merhametin-golgesinde-gercek-sorumluluk/>

Giriş: Vicdanın Dijital Çağda Geçirdiği Dönüşüm

Vicdan, insanlık tarihi boyunca bireyin kendi davranışlarını sorgulamasına imkân tanıyan içsel bir pusula olarak varlığını sürdürmektedir. Kişi, iyi ve kötü arasında tercih yaparken çoğu zaman dış baskılardan ziyade kendi vicdanının sesine kulak vermekte ve bu ses onu ya pişmanlığa ya da iç huzuruna yöneltmektedir. Geleneksel toplum yapılarında vicdan, aileden öğrenilen değerler, dinî ve kültürel referanslar ve somut hayat tecrübeleri ile şekillenmekte, böylece hem bireysel hem de toplumsal bir muhasebe alanı oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz dijital çağda ise vicdan, yeni ve karmaşık bir sınavdan geçmektedir.

Bilgiye erişimin hızlanması ve görüntü akışının kesintisiz hale gelmesi, dünyanın herhangi bir köşesinde yaşanan bir acının saniyeler içinde milyonlarca ekrana taşınmasına yol açmaktadır. Gazze’de bombalanan evlerin enkazı, Doğu Türkistan’da kimliği ve inancı sebebiyle baskı gören insanların tanıklıkları, Sudan’da iç savaş ve yoksullukla baş etmeye çalışan çocukların görüntüleri, aynı gün içinde defalarca karşımıza çıkmaktadır. Bu yoğunluk, bir yandan duyarlılığı artırıyor gibi görünmekte, diğer yandan da insanın acıya karşı dayanıklılık eşiğini düşürerek zamanla duyarsızlaşma tehlikesini beraberinde getirmektedir. Böylece birey, daha önce hiç olmadığı kadar çok sayıda dramatik olaya tanık olmakta, ancak bu tanıklık çoğu zaman ekrandan öteye geçmemektedir. Ancak bu tanıklık çoğu zaman ekrandan öteye geçmemektedir. Kişi, bir tuşa dokunmak suretiyle bu acılara ilişkin görüş beyan etmekte, bir beğeni ya da paylaşım ile kendisini bu meselelerle ilgileniyor saymaktadır. Böylece vicdan, derin ve sarsıcı bir iç hesaplaşma sürecinden ziyade, kısa süreli bir duygusal dalgalanma ve ardından gelen sanal bir rahatlama biçimine indirgenmektedir.

Sonuç itibarıyla dijital çağ, vicdanı bütünüyle ortadan kaldırmamaktadır. Aksine vicdan, ekranın ışığı altında yeni bir biçim kazanmaktadır. Bu yeni biçim hem imkânlar hem de riskler barındırmaktadır. Bir yandan dünyanın herhangi bir yerindeki mazlumun sesini duymayı mümkün kılmakta, diğer yandan bu sesi yalnızca bir içerik nesnesine dönüştürme tehlikesi taşımaktadır. Dijital vicdan kavramı, tam da bu ikili yapıyı, yani gerçek sorumluluk ile

tıklanabilir merhamet arasındaki gerilimi ifade etmektedir. Bu yazıda, Türk Dil Kurumunun dikkat çektiği bu kavramın çerçevesi ele alınmakta, dijital vicdanın bireysel ve toplumsal sonuçları tartışılmakta ve nihayetinde gerçek vicdan ile dijital vicdan arasında sağlıklı bir denge kurmanın imkânı sorgulanmaktadır.

Türk Dil Kurumunun “Dijital Vicdan” Kavramına İlişkin Gerekçesi

Türk Dil Kurumu, 2025 yılının kelimesi ve kavramı olarak “dijital vicdan”ı belirlerken, yalnızca dilsel bir tercihte bulunmamaktadır. Kurum, bu seçimle birlikte çağın ruhuna ayna tutmakta, dijitalleşen dünyada vicdanın geçirdiği dönüşüme dikkat çekmektedir. TDK’nin ilgili duyurusunda vicdan, “kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine düşünmesini sağlayan duygu” olarak tanımlanmakta ve bu tanım üzerinden “dijital vicdan” gerekçesi açıklanmaktadır. Bu tanım, vicdanın özünde içsel bir muhasebe ve ahlaki bir sorgulama işlevi taşıdığını ortaya koymaktadır.[1]

Ne var ki TDK, “dijital vicdan” gerekçesinde, bu içsel muhasebenin dijital çağda farklı bir boyut kazandığını ifade etmektedir. İnsanların çoğu zaman gerçek hayatta sorumluluk almak istemedikleri konularda, sosyal medyada bir paylaşım ya da beğeni ile vicdanlarını rahatlatma eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Böylece vicdan, TDK’nin ifadesiyle adeta “tıklanabilir bir işlem”e indirgenmektedir. Kişi, bir gönderiyi beğendiğinde, bir etiketi kullandığında ya da kısa bir yorum yaptığında, insani görevini yerine getirmiş gibi bir duyguya kapılmaktadır. Merhamet ve insaf duygusu ise bu süreçte sembolik görünürlükle sınırlı kalmaktadır.

TDK’nin dikkat çektiği en önemli hususlardan biri, bu dijital vicdanın bireysel duyarlılığı pasifize etmesidir. Kişi, acıyı fark etmekte, zulme tanık olmakta, haksızlığı inkâr etmemektedir. Ancak bu farkındalık, somut bir davranış değişikliğine ya da gerçek bir fedakârlığa dönüşmemektedir. Böylece dijital vicdan, insanın kendi gözünde “iyi bir şey yapmış olma” hissi üretmekte, fakat fiilen hiçbir şeyi dönüştürmemektedir. Bu durum, merhameti eylemsiz bir duygu haline getirmekte ve vicdanı da görünürlük üzerinden işleyen bir rahatlama mekanizmasına dönüştürmektedir.

Gerekçede, Gazze ve Doğu Türkistan gibi kamuoyunun gözleri önünde cereyan eden insanlık dramları özellikle anılmaktadır. Bu örnekler, dijital vicdan olgusunun somut tezahürlerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Gazze’de yıkılan evlerin görüntüleri, hayatını kaybeden çocukların fotoğrafları ve yaralıların çaresiz bakışları, sosyal medya akışlarında yoğun bir biçimde yer almaktadır. Benzer şekilde Doğu Türkistan’da kimliği ve inancı

sebebiyle baskı altında tutulan insanların hikâyeleri, zaman zaman dijital platformlarda gündem olmaktadır.

Bu dramatik tablolar karşısında insanlar, ilgili içerikleri beğenmekte, paylaşmakta ve kimi zaman bu konulara ilişkin içerik üretmektedir. Ancak TDK'ye göre bu süreç, çoğu zaman olayın gerçekliğini bozmakta ve bireyde sanal bir vicdani rahatlama yaratmaktadır. Kişi, bu paylaşımlarla kendisini “duyarlı” hissetmekte ve böylelikle gerçek hayatta üstlenmesi gereken sosyal ve bireysel sorumluluklardan uzaklaşmaktadır. Gazze için fiili bir yardım faaliyetine katılmak yerine bir gönderi paylaşmakla yetinmekte, Doğu Türkistan'daki zulüm karşısında somut bir baskı mekanizması kurulmasına katkı sunmak yerine, yalnızca birkaç cümlelik bir yorum yazmaktadır. Bu noktada Sudan'daki insani kriz de benzer bir çerçevede değerlendirilmektedir. Açlık, iç savaş ve yoksullukla mücadele eden Sudanlı çocukların görüntüleri, sosyal medyada kısa süreli dalgalanmalar oluşturmaktadır.[2] Bir süreliğine vicdanlar sızlamakta, ardı ardına paylaşımlar yapılmakta, ardından gündem değişmekte ve bu dram, dijital hafızanın alt katmanlarına doğru çekilmektedir. Oysa sahadaki gerçeklik değişmemekte, acı devam etmektedir. Dijital vicdan ise bu süre zarfında kişiye “üzerime düşeni yaptım” duygusu vermektedir.

TDK'nin “dijital vicdan” kavramını yılın kelimesi olarak seçmesi, bu nedenle yalnızca bir dil olayı olarak okunmamalıdır. Bu tercih, çağımız insanının vicdani tepkilerindeki zayıflamayı ve duyguların yüzeyde kalma eğilimini görünür kılmaya yönelik bir uyarı niteliği taşımaktadır. Dijital alan, insanın vicdanını güçlendirebilecek bir imkân da sunmaktadır. Zira daha önce hiç duymadığı coğrafyalardaki mazlumların sesini duyabilmekte ve onların hikâyelerine tanıklık edebilmektedir. Ancak bu tanıklık, yalnızca tıklanabilir bir merhametle sınırlı kalmakta ise, vicdanın asli işlevi zayıflamaktadır.

Türk Dil Kurumu, “dijital vicdan” kavramı ile çağımızda vicdanın dijital ortamda aldığı bu yeni ve çoğu zaman yanıltıcı işlevi tarif etmektedir. Böylece hem dilsel hem de toplumsal bir ihtiyaç karşılanmaktadır. Bu kavram, bir yandan dilimizdeki boşluğu doldurmakta, diğer yandan da bireyin kendisini sorgulamasını teşvik etmektedir. Kişi, bir gönderiyi beğenirken ya da bir haberi paylaşıırken, artık şu soruyu sormak durumundadır. Bu eylem, gerçekten bir sorumluluk üstlendiğim anlamına mı gelmektedir, yoksa yalnızca dijital vicdanımı rahatlatmaya mı yaramaktadır. Bu bağlamda TDK'nin gerekçesi, dijital çağın en temel ahlaki meselelerinden birine işaret etmektedir. Vicdanın tıklanabilir hale geldiği ve merhametin yalnızca sembolik görünülükle sınırlı kaldığı bu ortamda, bireyin gerçek sorumluluk ile sanal rahatlama arasındaki farkı ayırt etmesi hayati bir önem taşımaktadır. Yazının devamında, bu farkın

psikolojik ve hukuki boyutları ele alınmakta ve dijital vicdanın birey ile toplum üzerindeki etkileri tartışılmaktadır.

Dijital Vicdan ve Pasif Merhamet: Beğeni Kültürünün Psikolojisi

Dijital vicdan olgusu, sosyal medyada beğeni ve paylaşım kültürü ile yakından ilişkili görünmektedir. Ekran karşısındaki insan, Gazze’de yıkılan evlerin, Doğu Türkistan’da baskı gören ailelerin, Sudan’da açlıkla mücadele eden çocukların görüntüleri ile karşılaştığında vicdanında bir sızı hissetmektedir. Normal şartlarda bu sızı, daha derin bir muhasebeye ve somut bir eyleme yöneltmesi gereken bir çağrı niteliği taşımaktadır. Ancak dijital kültür, bu çağrıyı çoğu zaman bir tıklama ile yatıştırılabilir bir duyguya dönüştürmektedir. Kişi, ilgili içeriği beğenmekte, paylaşmakta ya da kısa bir yorum yazmakta ve bu sayede kendisini bu acı karşısında kayıtsız kalmamış biri olarak görmektedir. Böylece vicdan, derin ve zahmetli bir iç hesaplaşma olmaktan çıkmakta, kısa süreli bir duygusal dalgalanma ve ardından gelen sanal bir rahatlama biçimine indirgenmektedir. Ortaya çıkan şey, “pasif merhamet” olarak nitelendirilebilmektedir. Bu merhamet türü, acının varlığını kabul etmekte, fakat onu dönüştürmek için hiçbir gerçek çaba göstermemektedir.

Psikolojik açıdan bakıldığında dijital beğeni, vicdan ile benlik algısı arasında aracılık etmektedir. İnsan, kendi gözünde “iyi bir insan” imajını korumak istemektedir. Zulüm ve adaletsizlik karşısında tamamen sessiz kalmak içten içe rahatsızlık vermektedir. Öte yandan bu sorunlara yönelik somut adım atmanın gerektirdiği zaman ve fedakârlık da çoğu zaman göze alınmamaktadır. Bu gerilim, dijital vicdan aracılığıyla çözümlenmektedir. Bir tıklama ile “iyi insan” imajı korunmakta, vicdanın sesi ise bir süreliğine susturulmaktadır. Beğeni kültürünün başka bir yönü de dış bakışın etkisidir. Dijital ortamda kişi, yalnızca kendi vicdanına değil, aynı zamanda takipçilerine de hesap vermekte olduğunu düşünmektedir. Gazze, Doğu Türkistan ya da Sudan hakkında hiçbir şey söylememek, çevrenin gözünde “duyarsız” görünme kaygısını doğurmaktadır. Bu nedenle verilen tepki, çoğu zaman derin bir vicdani muhasebeden değil, görünür olma ve dışlanmama arzusundan beslenmektedir.

Sonuç olarak beğeni kültürü, dijital vicdanı güçlendiriyor gibi görünmekte, gerçekte ise onu pasifleştirmektedir. İnsan, aynı anda hem duyarlı hem de eylemsiz olabilmektedir. Bu çelişki, çağımız insanının psikolojik portresinde önemli bir yer tutmaktadır. Dijital vicdan, kişiye kendisini iyi hissettiren bir merhamet duygusu sunmakta, fakat bu duyguyu somut bir yardım ve sorumluluk bilincine dönüştürme iradesini sık sık zayıflatmaktadır.

Hukuk ve Bilişim Perspektifinden Dijital Vicdan

Dijital vicdan olgusu, yalnızca ahlaki ve psikolojik bir mesele olarak değil, aynı zamanda hukuk ve bilişim alanlarının kesişiminde ele alınması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira insan davranışlarının önemli bir kısmı artık dijital ortamda gerçekleşmekte, bireyin sorumluluk algısı kadar hak ve yükümlülüklerinin sınırları da bu ortamda yeniden tartışılmaktadır. İnternet özgürlüğü, ifade hürriyeti, kişisel verilerin korunması, nefret söylemi ve siber zorbalık gibi başlıklar, hukuk ve bilişim alanında yoğun biçimde gündeme gelmekte, ancak dijital vicdanın bu alanlardaki rolü çoğu zaman arka planda kalmaktadır. Oysa dijital vicdan, hukukun düzenleyemediği fakat ahlaki sorumluluğun yoğun biçimde hissedilmesi gereken alanlarda belirleyici bir işlev görmektedir.

Dijital platformlarda paylaşılan her içerik, hukuki açıdan belli sonuçlar doğurabilmektedir. Nefret söylemi içeren, iftira barındıran ya da şiddeti teşvik eden paylaşımlar, doğrudan hukuki yaptırıma konu olabilmektedir. Buna karşılık, hukuken yasaklanmamış olmakla birlikte, ahlaken sorunlu görülebilecek pek çok içerik de dijital alanda dolaşıma girmektedir. Gazze'deki bombardıman görüntülerinin bir seyirlik malzeme haline getirilmesi, Doğu Türkistan'daki baskı haberlerinin doğrulanmadan ve bağlamından koparılarak paylaşılması ya da Sudan'daki dramın yalnızca duygusal istismar amacıyla kullanılması, her zaman açık bir suç teşkil etmemektedir. Ancak bu tür içerikler, mazlumun onuruna zarar verebilmekte, acıyı sıradanlaştırabilmekte ve dijital vicdanı zedeleyebilmektedir.

Bu noktada dijital vicdan, hukukun sınırlarının başladığı yerde devreye girmektedir. Hukuk, çoğu zaman en ağır ihlalleri hedef almakta, daha ince ahlaki sorunlar ise bireyin vicdanına bırakılmaktadır. Bir içeriği paylaşırken, onun mağdurlar üzerinde nasıl bir etki bırakacağını, gerçeği ne ölçüde yansıttığını, acıyı araçsallaştırıp araçsallaştırmadığını tartmak, büyük ölçüde dijital vicdanın konusunu oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dijital vicdan, hukukun boşluk bıraktığı alanlarda bireysel ve toplumsal sorumluluğu ayakta tutan görünmez bir denge unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan dijital vicdan, yalnızca içerik üreten bireyler için değil, platform sağlayıcıları ve karar vericiler için de önem taşımaktadır. Sosyal medya şirketlerinin algoritmaları, hangi içeriğin daha çok görünür olacağını belirlemekte, küresel ölçekte bir gündem sıralaması yapmaktadır. Savaş, kriz ve felaket haberlerinin tıklanma oranı yüksek olduğu için daha fazla öne çıkarılması, bir yandan kamuoyunu bilgilendiriyor gibi görünmekte, diğer yandan acının metalaşması riskini artırmaktadır. Bu durumda yalnızca hukuki düzenlemeler değil, aynı zamanda bu şirketlerin ve politika yapıcıların dijital vicdan sahibi olup olmadıkları da belirleyici hale gelmektedir.

Sonuç olarak dijital vicdan, hukuk ve bilişim alanlarından bağımsız düşünölememektedir. İnternet özgürlüğü, ifade hürriyeti ve bilgiye erişim hakkı korunması gereken temel değerlerdir.[3] Ancak bu özgürlüklerin, mazlumun onurunu zedelemeyecek, acıyı bir gösteriye dönüştürmeyecek ve merhameti pasif bir duyguya indirgemeyecek bir dijital vicdan ile birlikte yürütölmesi gerekmektedir. Hukuk, her davranışı tek tek düzenleyememektedir. Bu boşluk, dijital çağda bireyin ve kurumların vicdanına daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle dijital vicdan hem bireysel hem kurumsal düzeyde, çağın bilişim düzeninin görünmez fakat vazgeçilmez tamamlayıcısı olarak görölmelidir.

Sonuç: Gerçek Vicdan ile Dijital Vicdan Arasında Denge Arayışı

Dijital vicdan kavramı, ilk bakışta yalnızca yeni bir kelime gibi görünmektedir. Oysa hem Türk Dil Kurumunun yaptığı vurgu hem de Gazze, Doğı Türkistan ve Sudan örnekleri üzerinden yaşananlar dikkate alındığında, bu kavramın çağımız insanının en temel ahlaki sınavlarından birini işaret etmekte olduğı görölmektedir. İnsan, ekran karşısında sayısız acıya tanıklık etmekte, bu tanıklığı birkaç saniyelik tepkilerle geçiştirmekte ve ardından gündelik hayatına geri dönmektedir. Bu durum, vicdanın bütünüyle ortadan kalktığı anlamına gelmemekte, fakat onu yüzeyde kalan ve çabuk yatıştırılan bir duygu haline dönüştürmektedir.

Gerçek vicdan ile dijital vicdan arasındaki denge arayışı, tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Dijital alan, mazlumun sesini duyurmak, zulmü görünür kılmak ve toplumsal farkındalık oluşturmak bakımından güçlü imkânlar sunmaktadır. Ancak bu imkânların yalnızca tıklanabilir merhametle sınırlı kalmaması gerekmektedir. Bir içeriğı beğenmekte ya da paylaşmakta olan birey, bu tepkinin gerçek hayatta atacağı bir adımın başlangıcı olup olmadığını sorgulamak durumundadır. Gazze, Doğı Türkistan veya Sudan hakkında kurulan her cümlemin, imkânlar ölçüsünde bağış, gönüllölük, hukuki girişim ya da en azından kalıcı bir bilinçlenme ile desteklenmesi gerekmektedir. Böylece dijital vicdan, insanı yalnızca geçici bir rahatlamaya değıl, gerçek hayatta sorumluluk üstlenmeye yöneltten bir başlangıç noktasına dönüşmektedir.

Denge, dijital vicdanı bütünüyle reddetmekte değıl, onu gerçek vicdani sorumluluğun bir başlangıç noktası haline getirmekte yatmaktadır. Dijital alandaki beğeni ve paylaşımlar, insanı rahatlatan son durak olmaktan çıkmakta, somut adımlara açılan bir kapı haline gelmektedir. Böyle bir denge kurulduğunda ne ekran ışığı vicdanı söndürmekte ne de dijital imkânlar değersizleşmektedir. Asıl mesele, dijital vicdanın bizi nereye taşıdığıdır. Eğı bu vicdan, gerçek hayatta iyiliğı çoğaltan bir iradeye dönüşmekte ise, dijital çağın imkânları insanlığın lehine

kullanılmaktadır. Aksi halde, tıklanabilir merhametin gölgesinde, acılara alışan bir dünya ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Yazarın “**Dijital Delillerle Savaş Suçlarını Gizlemek**” isimli yazısını **bağlantıdan** okuyabilirsiniz.

Yazarın Hukuk ve Bilişim Dergisi’ndeki “**Uluslararası Ticarete Blokzincir Kullanımı**” isimli yazısını okumak için **bağlantıya** tıklayınız.

Yazar: Av. Abdulkadir TOK

[1] Türk Dil Kurumu 2025 Yılıının Kelimesi Kavramı’nı Açıkladı Dijital Vicdan”, *Türk Dil Kurumu Resmî İnternet Sitesi*, Erişim Tarihi 4 Ocak 2026, <https://tdk.gov.tr/icerik/basindan/turk-dil-kurumu-2025-yilinin-kelimesi-kavramini-acikladi-dijital-vicdan/>

[2] Sudan Situation Report, *United Nations Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs*, Erişim Tarihi 4 Ocak 2026, <https://reports.unocha.org/en/country/sudan/>

[3] Council Of Europe, *Leaflet: Internet Governance* (Rev.), Erişim Tarihi 4 Ocak 2026, <https://rm.coe.int/leaflet-internet-governance-en-rev/1680909521>